

Motion till riksdagen 2019/20:744

av **Maj Karlsson m.fl. (V)**

Ekonomiskt bistånd för ökad jämlikhet

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att bistånd bör bedömas utifrån barns behov och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att barn bör garanteras ekonomisk trygghet och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att socialbidragsnormen bör ses över och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att beräkningen av inkomster bör ses över och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att tillsätta en utredning av det ekonomiska biståndet med målet om ökad jämlikhet och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

De församlingar av socialförsäkringarna och arbetslöshetsförsäkringen som den borgerliga regeringen genomdrev har flyttat över ansvaret för människors ekonomiska trygghet till kommunerna. Belastningen på socialtjänsten har därmed ökat. Inom socialtjänsten har en omfattande kris utlösts. Detta har ökat pressen på människor som redan befinner sig i en utsatt situation.

Den svenska modellen bygger på att trygghetssystem som arbetslöshetsförsäkring och sjukförsäkring ska fånga upp människor. Vänsterpartiet vill att socialförsäkringarna ska återuppbyggas så att de som är sjuka och arbetslösa får rätt stöd. Men dagens verklighet gör att ekonomiskt bistånd behövs och behöver rustas upp.

Fattigdom påverkar hälsan

Ju högre inkomster en person har, desto friskare är denna och desto längre är den förväntade livslängden. Dessa personer belönas nu ytterligare med sänkta skatter och för dem träffsäkra bidrag.

Låga inkomster kan påverka hälsan på olika sätt. För det första får de en direkt effekt på så sätt att knappa ekonomiska resurser begränsar möjligheterna att göra goda val avseende sådant som motion, matvanor, vårdmöjligheter eller information om vad som befrämjar god hälsa. För det andra innebär låga inkomster en låg statusmässig position och att möjligheterna att upprätthålla och etablera sociala relationer begränsas. Inkomster är en viktig social och ekonomisk markör för hur människor positionerar sig statusmässigt. Låg status inskränker möjligheterna att fatta självständiga beslut om sitt eget liv och minskar graden av socialt engagemang.

Ekonomisk stress påverkar såväl den psykiska som den fysiska hälsan. En del av denna stress handlar om att fattigas deltagande i olika sociala sammanhang och i demokratiska val minskar. Undersökningar har visat att den psykiska hälsan förbättrades signifikant för dem som fått höjningar av ersättningar i jämförelse med dem som inte fått höjningar. Effekten på hälsan var i stora drag jämförbar med den som antidepressiva läkemedel ger.

För barn i utsatta familjer finns flera faktorer som avgör vilka förutsättningar som ges i livet. Det kan t.ex. röra sig om arbetslöshet och sjukdom hos föräldrarna. Förutom det har barn som växer upp i familjer med försörjningsstöd sämre hälsa och klarar skolan sämre än andra barn. Att växa upp i fattigdom är att inte ha samma möjligheter som barn som växer upp i rika familjer. Barn med hög social status, mätt som föräldrarnas inkomster och utbildning, uppvisar 40–45 procent lägre risk att skrivas in på sjukhus jämfört med barn med lägst social status.

Under själva uppväxten har barn i socialbidragshushåll väsentligt högre mortalitet och fler inskrivningar på sjukhus än andra barn. Senare i livet är skillnaderna särskilt tydliga för inskrivningar kopplade till psykisk sjukdom. Barn som vuxit upp i socialbidragshushåll har som vuxna en förhöjd risk för social utsatthet och hälsoproblem i termer av alkohol- och drogmissbruk, psykisk ohälsa, suicidförsök och mortalitet. Riskerna är i regel högre för barn uppvuxna i hushåll med långvarigt låg inkomstnivå.

Bistånd bör bedömas utifrån behov

Socialtjänsten har blivit väldigt belastad när övriga trygghetssystem monterats ned, framför allt de enheter som arbetar med ekonomiskt bistånd. Arbetet med ekonomiskt bistånd har två huvuduppgifter, dels att hjälpa människor med att tillgodose de grundläggande behoven och dels att hjälpa människor att på sikt kunna tillgodose sina behov själva genom arbete eller andra stödsystem. Fokus har lagts på det senare, och många kommuner har lagt stora resurser på att starta egna arbetssökande verksamheter. Det är självklart bra att arbeta mot självförsörjning, men när den principen hamnar i fokus riskerar den akuta situationen som handlar om att människor står utan pengar till mat och hyra att hamna i skymundan.

Bistånd bör bedömas utifrån barns behov. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Barn bör garanteras ekonomisk trygghet

Barn har i Sverige ingen egen rätt till ekonomiskt bistånd. Runt 150 000 barn lever på försörjningsstöd genom att föräldrar har låg eller ingen inkomst, många av dem i flera år. Den 11 september 2019 presenterade SCB en undersökning om hur många barn under 18 år som lever med varaktigt låg inkomststandard. Det handlar om 44 000 barn som bodde i Sverige 2014–2017.

I socialtjänstlagens målparagraf finns en princip om barns bästa. Det står att ”barns behov särskilt ska beaktas”, och när det gäller vård- eller behandlingsinsatser ska det som är bäst för barnet ”vara avgörande”. Ett ”barnperspektiv” inom socialtjänstens arbete med ekonomiskt bistånd innebär då att olika perspektiv ska vägas mot varandra och att barnets bästa inte behöver väga tyngst. Det kan innebära att försörjningsstöd nekas med hänvisning till att barnets bästa är att föräldrarna får arbete och tjänar egna pengar. Ur barnets perspektiv torde det vara bättre att dess föräldrar får det stöd och den hjälp de behöver så att de kan stötta barnen på bästa sätt. Barnfamiljer skulle kunna få ett förhöjt stöd efter ett antal år. I barnkonventionen står det att barnets bästa ska komma i främsta rummet i alla åtgärder som rör barn.

Barn bör garanteras ekonomisk trygghet. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

En skälig levnadsnivå bör följa levnadsstandarden i samhället

I förarbetena till lagen klargörs att det är de politiska beslutsfattarnas ansvar att säkra följsamheten mellan den skäliga levnadsnivån och den allmänna standardutvecklingen. Eftersom biståndet är utformat för att vara kortvarigt lever många under en skälig levnadsnivå i dag. I relation till vanliga inkomstnivåer har ersättningsnivåerna också successivt fått ett lägre värde över tid. Detta är ett resultat av såväl faktiska policybeslut som kommunal praxis i tillämpningen av regelverket. Begreppet skälig levnadsnivå infördes i syfte att säkerställa möjligheter för biståndssökande att leva ett dragligt liv, vilket inte bara innebar att livets nödtröft skulle tillgodoses utan också möjligheter att leva ett liv som liknade det stora flertalets. Av lagens förarbeten framgår att vad som är att betrakta som skälig levnadsnivå ska avgöras med hänsyn tagen till den standard och de förhållanden som präglar samtiden (prop. 1979/80:1).

När socialtjänstlagen utformades var ett syfte att den enskildes behov på ett tydligare sätt än tidigare skulle utgöra utgångspunkt för rätten till bistånd. Det var inte längre upp till myndigheterna att pröva rätten till ekonomiskt stöd utifrån bedömningar av den sökandes skötsamhet eller tidigare uppträdande. Tillsammans med ökade möjligheter för den sökande att överklaga socialtjänstens beslut bidrog detta perspektivskifte till att stärka socialbidragets status som rättighet. De problem som föranledde behovet av hjälp skulle betraktas som sammansatta och man skulle undvika att ensidigt anlägga individperspektiv i arbetet. Det fokus på den enskildes behov som förordades i lagen innebar inte att dennes ekonomi skulle underkastas en detaljerad granskning. I stället förväntades bedömningarna bygga på en generellt fastställd beräkning av vad biståndet ska räcka till och utbetalas upp till en nivå som den enskildes egna inkomster inte täcker.

Utvecklingen har dock tagit en annan riktning. Framför allt gäller detta hur prövningen av rätten till bistånd har utvecklats i praxis och i vilken utsträckning tankarna om en koppling till den allmänna standardnivån har kunnat upprätthållas.

Att leva på den låga nivå som försörjningsstöd utgör under en kort period kan vara krävande. Men att leva på stödet under lång tid kan vara hälsofarligt. Därför anser Vänsterpartiet att det behövs specifika insatser för dem som fått försörjningsstöd längre tid.

Socialbidragsnormen

En avgörande omständighet i denna utveckling har handlat om fastställandet av socialbidragsnormen, det tänkta riktmärket för biståndets nivå. 1998 infördes en riksnorm som var tänkt att vara en lägstanivå för hela landet. Den har dock kommit att bli en högstanivå i stället för en lägstanivå. Riksnormen omfattar endast vissa kostnader av det som kom att benämnas försörjningsstöd. Vid sidan om riksnormen lades en andra del av försörjningsstödet avseende poster där det skulle göras en individuell skälighetsbedömning av kostnaderna, t.ex. hyra och elkostnader. Även dessa har kommit att schabloniseras av kommunerna i allt högre grad, vilket har kommit att fastställas vara korrekt genom rättspraxis. Riksnormen räknas upp varje år, men klyftan mellan låginkomsttagare och mottagare av ekonomiskt bistånd har ökat kraftigt (Ekonomiskt bistånd: försörjningsvillkor och marginalisering – ett hinder för jämlik hälsa? Bergmark, Åke 2016). Värdesäkring av normen genom indexering har bland annat utretts i Ds 2008:29.

Sådant som kan tyckas vara självklart att ha tillgång till i dag, t.ex. dator och bredband, ingår inte i normen, även om Socialstyrelsen i sina allmänna råd (2013:1) om ekonomiskt bistånd rekommenderar att dator med internetuppkoppling bör ingå i ett hems utrustning. Högsta förvaltningsdomstolen menar i en dom (den 11 maj 2017) att man med nuvarande lagstiftning inte kan ersätta kostnader för internet med någon av posterna i riksnormen utan att det är att anse som livsföring i övrigt. Det innebär att sökande själva måste ansöka om bistånd till det, men många vet inte att det går att få och söker därför inte.

Socialbidragsnormen bör ses över. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Beräkning av inkomster bör ses över

Vad som ska räknas som inkomster påverkar också nivån på försörjningsstödet. Det är reella inkomster som ska räknas enligt Socialstyrelsens allmänna råd, men allt oftare räknas även fiktiva inkomster. Den biståndssökande har exempelvis en skyldighet att söka andra förmåner i första hand. Om någon t.ex. inte söker bostadsbidrag kan motsvarande summa dras bort från försörjningsstödet. Detta förfarande har godkänts genom rättspraxis. Även ideellt skadestånd räknas som inkomst vid beräkning av försörjningsstöd. Det innebär att om ett brottsoffer får skadestånd dras motsvarande summa bort från försörjningsstödet. Det innebär att den kompensation som det är tänkt att ett brottsoffer ska få uteblir för dem med ekonomiskt bistånd.

Beräkningen av inkomster bör ses över. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Ekonomiskt bistånd ska vara ett sista ekonomiskt skyddsnet under en tillfällig tid. Brister i arbetsmarknadspolitiken, utbildningsväsendet och socialförsäkringssystemet gör att den kommunala socialtjänsten blir överbelastad. Det sägs att Sverige har en urstark ekonomi men pengar finns tydligen för att ta bort värnskatten, ge bidrag via RUT och

ROT och ränteavdrag m.m. i mångmiljardklassen. Sverige behöver en politik för jämlikhet. Socialförsäkringssystemet behöver rustas upp. Det ekonomiska biståndet behöver få en ordentlig genomlysning med målet om att barn ska garanteras ekonomisk trygghet. Detta i synnerhet för barn som lever i varaktigt låg inkomststandard. Begreppet skälig levnadsnivå ska följa standardutvecklingen i samhället. Normen liksom beräkningen av inkomster behöver också ändras. Det behövs en bred utredning för att stärka det ekonomiska biståndet och öka familjers och barns livschanser.

Regeringen bör därför tillsätta en utredning av det ekonomiska biståndet med målet att öka jämlikheten. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Maj Karlsson (V)

Karin Rågsjö (V)

Jon Thorbjörnson (V)

Jessica Wetterling (V)

Vasiliki Tsouplaki (V)

Momodou Malcolm Jallow (V)

Linda Westerlund Snecker (V)

Mia Sydow Mölleby (V)